

EETIKA

DIREKTOR A.KUKS.

E t t e l o e t u d
Tallinna pedagoogilistel kursustel.

E. Rann

EETIKA ÜLESANNE.

Eetika ülesandeks on 1) uurida küsimusi : kust on pärit kölbline kohustus? Milline on meie elu väärtus? Mis on hüve ja mis pahe? Mis on ülimaks hüveks, 2) lahendada praktilise elu küsimusi, nagu: milles seisavad meie kohustused enese, perekonna, ühiskonna ja riigi vastu, milline on kasvatuse ideaal, naeste õiguste küsimus jne.

EETILINE APRIORISM JA EMPIRISM.

Meie kõik tunneme eneses tõuget kölbliselt toimida - teha head ja hoiduda halvast, mis avaldub eriti selles, et kölbliselt toimides meie tunneme seesmist rahu, isegi rõõmu, kuna kölwatut tehes tunneme südametunnistuse piina. Tekkib küsimus: kust on pärit see seesmine tõuge, südame-tunnistus? Filosoofidelt meie leiame sellele kahesuguse vastuse. Ühed tuntud nime all aprioristid, ehk natiivistid väitavad et südametunnistus on sünnilt pärit, on meile a priori (ette) antud. Selle woolu tähtsamateks esitajateks on Descartes (loe: Dekart). Spinoza, Leibniz, Kant, Herbart ja Lotze. Pea argumendid, mis nad oma väite tõestamiseks toovad, on 1) üldsus: et kölbline kohustus on kõigile inimestele igal ajal ja igal ilma kaarel omane, 2) käskivus: et südame-tunnistus ei lase end petta, meelitada, suigutada jne., vaid kindlasti ja käskivalt räägib meile, mis peame tegema.

Teine wool, nimega eetiline empirism, väitab aga, et kölblise kohustuse tunne on kogemusliselt üksiku inimese ja inimsoo arenemise käigul omandatud. See wool põhjendab oma väidet mitmekesidusega kölblistes hinnangutes, mis tegelikus

elus ja kultuurajaloo nähtawale tuleb. Nii näiteks kõlblisi käske: "sa ei pea tapma; sa ei pea warastama" on igal ajal isewiisi mõistetud. Südametunnistus on ühiselu produkt, see on üksiku wõlg ühiskonnale ja oma aja waimule. Selle woolu esindajateks on Locke (loe : Lokk), Darwin, Ostwald, Nitzsche.

ELUWAARTUSE PROBLEEM. OPTIMISM JA
PESSIMISM.

Kõige suurema tähtsusega inimesele on elu-waartuse probleem: kas elu on hüwe wõi pahe? Kas elada maksab wõi ei?

Selle probleemi lahendamisel leiame ka kaks woolu: pessimism ja optimism.

Pessimistid - elueitajad wäitawad, et ilma elu pole midagi wäärt, tuhat kord parem oleks mitte-olemine. Nii India filosoofid ja Budda usulised näewad paradiisi nirwanas - mitteolemises. Schopenhauer, tõendab, et elu juhib pime tahe, mis ei tunne ei sihti ega piire, ega saa seepärast iialgi rahuldatud. Niipea kui üks tahe on rahuldatud, tõuseb kohe kümme uut. "Kui, ütleb ta, ilmas oleks ka sada kord vähem pahesid, kui tõepoolest neid on, siis oleks tema olemasolust juba küllalt, et tõestada wäidet, et meil ei tule röömustada oma olemasolu üle ilmas, tunda pettumust; et elu mitteolemine oleks eelistataw tema olemisele et ta midagi on, mis ei peaks mitte olema. Hartman, Sghopenhaueri mõtteosaline, lisab sellele juurde et ei ole mingit kahtlust et ilmas kurbust, häda ja muret on mitu kord enam kui röömu. Seda tõestab iga rahwa keel ja kirjandus. Noppige wälja leksikonist sõnad, mis wäljendawad röömu, õnne ja wõrrelge nendega, mis wäljendawad kurbust ning häda ja teie näete

et esimesi on mitukord vähem.

Nii pessimistide seisukohalt elu ei ole midagi väärt, elada ei maksa, surm, mitteolemine on ainuke pääsetee sellelt murede maalt.

Selle vastu optimistid - elujaatajad, nagu Leibniz ja Nitzsche väitavad, et elu ongi see suurim wara, mida inime nii ihaldab ja kõige kirgulisemalt kaitseb. "Eose liikumist ema ihus kuni rauga wiimse hinge tõmbuseni surma woodil räägib kõik elu tahtest". Elu ei käigi optimistide seisukohalt hindamise alla. Elu hukkamõistmine elawa poolt jääb ainult teatava eluliigi sümtoomiks. Et otsustada küsimust eluväärtusest, peab seisma temast väljaspool ja ühtlasi teda nii hästi tundma, nagu tunneb teda see, nagu tunnewad teda paljud, nagu tunnewad teda kõik, kes on teda tunda saanud. Kergesti aru saadaw, mispärast see küsimus meile otsustamata on.

Kui meie harutame eluliste nähtuste wäärtust, siis oleme elu enese mõju all, waatame nende pääle elu optilise klaasi läbi: elu ise sunnib meid nähtusi hindama ja määrab meie läbi nende wäärtuse. Siit järgneb, et see loomuwastane moraal, mis elu eitab, pole muud midagi kui elu hindamine, kuid missuguse? Mis liiki elu? Sellele olen juba wastanud: elu, mis läheneb langusele, on wananud, wäsinud, surmale määratud (Nitzsche V. VIII 882).

Schopenhaueri ja Hartmanni argumente optimistid ei tunnusta kaaluwateks. Häda on ilmas rohkesti, seda ei saa eitada, kuid teda on tarwis kontrastiks ja tõukeks. Et häda aga rohkem oleks, kui röömu, on küsitaw, sest sõnade rohkus ei tõenda weel midagi, kuna oma häda inimene armastab sõnastada, lootes sellega teistes äratada kaastundmist, röömu aga warjab, kartes tekitada kadedust.

TAHTE WABADUS. DETERMINISM JA INDETERMINISM.

Küsimus seisab selles ; kas inimene on waba omis tahetes, wõi on tema tahtmised samuti tingitud mitmesugustest eel - ja kõrwalnähtustest nagu muugi ilmas. Kogu kosmoses, tõendab teadus walitseb kausaalsus, iga wäiksegi sündmus on täielikult põhjustatud eelnewatega; kas sünnitab inimese tahe siin erandi, wõi allub ta samuti põhjuslikkuse seadusele?

Wastusena püstitatud küsimusele leiame kaks risti wastu käiwat waadet: 1) determinismi, mis väitab, et mingit wabadust ei ole, kõik on põhjustatud, ettemääratud ja 2) indeterminismi mis väitab, et meie tahe on waba, meie wõime ise otsustada, ise algatada, ega olene päriselt ja täieliselt wälistest põhjustest.

Esimest waadet pooldasid wanad Greeklased kes uskusid, et ilma üle walitseb Moira - saatus kellele alluwad isegi jumalad. Sama uskusid wanad Roomlased rääkides: fata volentem ducunt nolentem trahunt (saatus hääsoowliku juhib, tõrkujat tassib).

Ka Kristuse õpetuses kohtame deterministlist mõtet, näiteks väljenduses et "ükski juukse karw ei kuku maha ilma Jumala tahtmiseta." Apostel Paulus, usuisad M. Luther ja Kalwin täitsa eitasis tahte wabadust, kuna Jumal, ilma looja kõikteadja ei jäta inimest maha, waid kogu aeg hoolitseb tema eest.

Uuema aja filosoofidest pooldawad determinismi Spinoza, Leibniz, Herbart, Paulsen ja Wundt. Nemat toetuwad päämiselt sellele, et inimene ei sünnita ega saagi sünnitada enesest erandit põhjuste reas, kui inimtahe waba oleks, siis walitseks äärmine korratus, ilm kujutaks enesest kaost, aga mitte kosmost.

Indeterminismi pooldajaid leiame meie kui minewikus nii ka olewikus.

Greeklastest kaitses tahte wabadust Epi-kuur, kes wäitas, et ilmas paratamatuse kõrwal on olemas ka juhus ja selle kaudu wabadus.

Kristlastest püüdis Augustiinus kaitssta wabaduse mõtet ja kokkukõlastada teda inimese saatuse määratusega.

Keskajast on pärit üks huwitaw indeterminismi tõestus, tuntud nime all Buridani eesli näide. Kujutame ette eeslit kahe ühesuguse ja ühewäärtuslise heina kuhja wahel. Kui nüüd eesli teod oleksid tingitud täieliselt wälistest motiividest, siis seistes kahe samatugewa motiivi wahel, oleks pidanud eesel nälga surema. Tegelikult ei tule aga seda ette, eesel läheb ikka ühe kuhja juure ja sööb kõhu täis.

Schoti filosoof Rid tõestas tahtewabadust wabaduse tundega, mis kogu aeg meile räägib, et wõime teha nii wõi teisiti. Kui ulatada teisele kaks ühesugust raha ja käskida wõtta kumba tahate, siis isik ilma pikema kaalumiseta wõtab ükskõik kumba.

Wene prof. Lopatin põhjendas tahte wabadust sellega, et tahtmus on loow, ta võib ise algata uut rida sündmusi.

Nii leiame kaks waadet, determinismi ja indeterminismi kaugest minewikust meie päewini isekeskis wõistlemas.

Kõige uuemak ajal on püütud sellest nii üle saada, et küsimus asetatakse mitmele pinnale, metafüüsiliselt tunnustatakse inimeste põhjuste reas olema (determinism) psühholoogiliselt on aga meil tegemist tegudega, mis tahtmata ehk isegi wastu tahtmist teeme ja tegudega, mida saadab teadumine, et mina oma tahet teostan ja eetilisel eriteleme tegusid mille eest meie was-

tust tunneme, ja kanname tegudest, mis meie vastutada ei ole (piiratud indeterminism). Sellest seisukohast vajadus ja vabadus on ühendatavad mõisted. Vabadus on võime ennast määrata lähtudes oma elu iddest. Täiesti vaba on ainult too isik, kes toimib oma ideaali kohaselt, kooskõlas oma isiku ideega, olenemata tundelistest impulsidest.

ÜLIMA HÜVE PROBLEEM.

Iga inimene püüab saavutada hüve ja vältida pahe, mõistes neid nii ehk teisiti, sealjuures seab ta ikka mõne hüve lõppsihiks, elu eesmärgiks. See viimane olekski ülim hüve. Ilma eesmärgita inimene ei mõista elada. Inimene armastab elusihiti enam kui elu, ütleb wene kirjanik Dostowski. Kuid milline hüve wäärib siis lõppsihina olla? Milline on ülim hüve? Selle küsimuse peale leiame filosoofia ajaloo wäga mitmekesiseid wastuseid, milledega tutvunemisele meie nüüd asume gi.

HEDONISM

Hedonism, nagu juba see sõna (hedone - lõbu) näitab, õpetab, et elu ülimaks hüveks on lõbu.

Hedonismi õpetuse algatajaks oli Greeklane Aristipp Kirena linnast (435-360 a. Chr. N) tema rääkis, et kõik mis toob lõbu, on hea, mis sünnitab norgu - pahe, muu kõik on ükskõikne. Lõbu on seda wäärsem, mida tugevam, kehaliste ja waimliste lõbude wahel pole wahet. Inimene peab püüdma lõbu, sest see on kooskõlas tema loomuga.

Epikkur (341-270) jagab Aristippi mõtteid, ent ta eelistab waimsed lõbud kehalistele.

Roomas hedonismi mõtteid lewitasid Ovidius ja Horatsius, Wiimane omas laulus - Carpe diem (haara päewa) kirjutab: söber joo elu karikast

täie söömuga, tänane päew on sinu, mis homme tuleb, on teadmata.

Uuemal ajal hedonismi õpetust lewitasid hool-
sasti prantsuse materjalistid.

Populaarsele elumõistmisele on hedonism väga
weetlew oma lihtsa käsuga: "ära muretse, ära mõtle
homse peale, waid wõta lõbu, kus wõimalik".
Tõeliselt aga lõbu ülima hüwna ei too enesega
teisi hüwesid mitte kaasa nagu see peaks olema
waid walimata lõbude järele haaramine osutub just
igasuguste pahede allikaks mispärast hedonism
just filosoofide keskel wõrdlemisi wähe poolda-
jaid on leidnud.

EUDEMONISM.

Eudemonism (eudemonia tähendab önn, önnelisuus)
tunnustab ülimaks hüweks önnne önnelisu-
tunde.

Selle õpetuse algataja Greeklane Demokrit
nii väljendab oma mõtet: önnelisuus on kirgedest
segamata rahulduse tunne. "See on ülim hüwe".
Samuti õpetasid Sokrates, Aristoteles ja osalt
Epikuur.

Meie ajal eudomonistline elumõistmine on wä-
ga lewinenud. Meie ikka soowime üks teisele
hädä önnne, önn kaasa; pärimis üksteiselt: kas olid
sa ka önnelik jne.

Kuid önnne püstitamine ülimaks hüweks ei an-
na sageli neid tulemusi, mis oodetakse. On olemas
waga tabaw väljendus, mis hoiatab meid önnne lõpp-
sihiks seadmast nimelt öeldakse, et önn olla kui
warju; kui sa püüad teda kätte saada siis jook-
seb ta sinu eest ära, sammud sa aga rahulikult
oma rada siis jookseb ta järele.

PERFEKTSIONISM.

Perfektsionism (perfektus tähendab: täielik)

õpetab, et ülim hüve seisab inimese isiku täienemises.

Kõige selgemini kohtame selle õpetuse Kristuse moraalis. Seal on otsekohe äeldud: "püüdke täielikud olla nii kui teie taewane isa täielik on," ehk veel: "olge täielikud siis kõik muu liisandub sellele." Filosoofidest on seda waadet tuliselt kaitsnud Rousseau (loel^{us} Rousseau) ja Nitzsche. Rousseau väitab, et inimene peab püüdma kõige pealt inimene olla, mitte ametnik, ega kodanik, enese isiku täiendamine on kõige tähtsam.

Nitzsche väitab, et kogu elu püüab end ületada. Wille zur Macht - tahe ületada, - on elu tuumaks. Lõppsihiks on Übermensch - ülinime. Perfektsionismi mõte on väga lajalt lewinenud eriti just Kristuse õpetuse kaudu.

UTILITARISM.

Utilitarism sõnast utilis, mis tähendab kasulik, väitab et ülimaks hüveks on olla kasulik toimida ikka nii, et sellest kasu oleks enesele. Inglise filosoof Bentam (1748-1832) kõige tüübilisem ja tulisem utilitarismi kaitsja tähendab: "Loodus pani inimese kahe kõrgema võimu alla: löbu ja kannatus." Kes arwab, et meie neile ei allu, ei taa mis ta räägib. See väide on kõega katsutatavalt tõeline nii, et ta ei vajagi tõestamist. Inimtoimingute hinnangul meie peame ikka kalkuleerima, kas nad toovad löbu või kannatust ning kumba rohkem. Kasulik on asi ehk tegu siis kui ta suurendab lõbude hulka. Morcalse hinnangu aluseks olgu suurem kasulikkus õnne toomisel kus arvesse tuleb võtta lõbude 1) intensiivsus, 2) kestvus, 3) kindlus, 4) lähedus, 5) wiljakus, 6) puhtus, 7) eketensiivsus ehk maht.

Tekkib küsimus: millega seletada lõbutunne toimingutest teiste kasuks? Bentan vastab: "sellega et tegutsedes teiste hääks meie muretsame ka omale

lõbu. "Minu õnnest" jõuame hüüdsõnale: suurema hulga suurim õnn. Enese ohwerdamine, mis midagi tagasi ei anna, on hukkamõistetav, kuritegu. Dieetiks kõlbab üksnes egoistlik tunne, desserdiks - lisana kõlbavad ka häädahtlikud tunded.

Bentan ütleb: "Andke mulle inimlikud tunded rõõm, mure, lõbu ja kannatus ja ma loon kõlblise ilma. Ma loon mitte üksnes õigluse, waid ka ülewuse, patriotismi, inimarmastuse ja kõik kõrgemad woorused nende puhtudes ja ülewuses".

Teine silmapaistew õpetlane utfilitarist Will wõitab samuti, et "teod on siis head, kui nad on kasulikud, s.o. head, siis kui wiivad õnnele ja pahad, kui sünnitawad wastupidist õnnele. Kuid Milli järele tegude hindamisel tuleb arwesse wõtta mitte üksnes lõbude kwantiteet, waid ka kwalittet: "parem olla mitte rahuldatud inimene kui rahuldatud siga; mitte rahuldatud Sokrates, kui rahuldatud narr." Edasi Milli järele hüwe kriteeriumiks ei ole mitte üksnes tegutseja suurim õnn, waid üldise õnne suurim hulk. Et woorust soowitakse ka ilma õnneta, on Milli arwates seletataw sellega, et side wooruse ja õnne wahel on juhuslikult kadunud, nagu raha igatsetakse ilma sihita. Aga millega seletada sisemine tung teiste õnnele kaasa aidata? Milli arwates sellega, et inimestele on omane ühistunne, solidaarsus. Urilitarism on eriti palju pooldajaid leidnud Inglismaal. Kuid sellele moraali õpetusele waieldakse ka ägedalt wastu. Wastuwäitena tuuakse mitu argumenti.

Esiteks juhatakse tähelepanu sellele, et ikkagi wõimata on tuletada sotsiaalsed woorused ja ennast salgaw tegewus egoismist. Kuulus ajaloolane Karleil otse eitab inimese püüd wältilda kannatust. "Inimsoo laimamine on see, kui arwatakse, et inimest tõukab kangelastegudele wäljawaated lõbule siin wõi teises ilmas; isegi waene sõdur, palgatud selleks, et surra; omab ene-

se tunde. Mitte et mõnutseda waid et korda saata ülewat, näidata end Jumalast loodud isikuna, kellele püüab õnnetu Adama poeg. Näidake talle tee selleks ja tohkim käsitööline muutub kangelaseks. Töö, ennast-salgamine, kannatus, surm need on püüdumised, mis mõjuwad inimese südamele."

Teiseks kriipsutatakse alla, et kõlbline kalkulatsioon on läbiwiimata, sest kurbus ja lõbu on wördlematud, eriilmega, mis tingitud lõbu wõi kurbuse objektist abstraktsed lõbu ju ei ole. Ka tegelikult ei kasuta ju keegi lõbude ning kurbuste arwutust, waid toimetatakse ikka waja-duse järele.

Kolmandaks Milli wäide, et meie soowime üldist õnne, kuna meie huulume üldsusse on wigane tuletus - fallcia a sensu composito ad sensum diwisum, sest siin arutatakse nii: minu lõbud + sinu lõbud + tema lõbud on hüwed minule + sinule + temale.

EWOLUTSIOONILINE MORAAL.

Ewolutsioonilise moraali tüübilisemaks esindajaks on Inglise õpetlane Spenser.

Spenser wäitab, et õnn on küll ülim siht sest ta saadab kõrgemad elu wormid, kuid ta pole mitte lähem siht. Elu tuleb lugeda heaks wõi halvaks selle järele kas ta annab wõi ei meelsate tunnete ülekaalu. Selles punktis Spenser utilitaristidest lahku ei lähe, küll aga meetodi suhtes, mil teel õnnele jõuda.

Spenseri arwates eetika otsekohene ülesanne seisab selles, et näidata millised teod paratamata wiiwad õnnele, millised õnnetusele. Ta ise wastab sellele: " elu loodusepäraselt, kooskõlas ewolutsiooni seaduste ja normidega. Millised on siis elu seadused, ewolutsiooni normid? Spenser leiab neid kaks olema: I) liikumine lihtsalt

-differentseeritule, 2) seesmine kohanemine välisele. Kõlblus sellelt waate-kohalt on täieline inimese kohanemine sotsiaalsele keskusele. Kuldne ajajärk tekkib siis, kui isiku huwid leiawad täielise tasakaalutuse üldhuwidega, egoism ja altruism tasakaalustuwad sümpaatliste tunnete kaswamise kaudu. Elu täius saabub kui korrutame eluekstensiivsuse intensiivsusega

KANTI MORAAL.

Kuulus Kant eitab kõiki ülima hüwe arusamisi, mis tugewnewad kogemusele, sest niisugused arusaamised on väga lahkuminewad. Hüwe kriteeriumiks tema arwates peaks olema miski, mil on üldsuse ja paratamatuse iseloom; selleks wõiks olla ainult aprioorne ja formaalne seadus, mis eneses midagi impiirilist ei sisalda. Kant ise formuleerib seda seadust nii: "Tegutse põhimõtte järele, mille kohta sa wõiksid soowida, et ta muutuks üldiseks seaduseks". See reegel ei oma kindlat sisu, ta ei määra ära, millised teod on head, millised halwad, kuid ta annab meile ehismatu wälise tunnuse, mille waral wõime eritada kõlblise kõlwatust. Seda reeglit Kant nimetab kategooriliseks imperatiiwiks. Kõik teod, mis ~~sünniwad tunnete ehk ihade tõukel~~ ei kanna seda kriteeriumi välja, seepärast elujuhiiks olgu praktiline mõistus, kohuse tunne.

Elu lõppsihiks Kanti järele on häatahe - gutter Wille. Kuski ilmas ja ka väljaspöõl - teda, ütleb Kant ei saa midagi väljamõelda, mis tingimusteta wõiks pidada heaks peale hea tahte. Tarkus, teraumeelsus, rahvus, ettewõtlikkus, sitkus teatud mõttes on head ja soowitawad, aganad wõiwad osutada ka äärmiselt pahadena ja kahjulikkudena, kui tahe, mis neid kasutab, pole hea. Sama peame ütlema ka õnne annetest. Wõim,

rikkus wiivad upsakusele, kui nende omanikul pole head tahet. Niiwiisi kõik võib sünnitada pahet ja ainult hea tahe on absoluutselt hea ega või iialgi muutuda paheks.

Kanti järele tõesti kõlbliselt toimib ainult see, kes tegutseb vastu oma ihasid, vastu tundmusi, kes täidab kohustust austusest kõblise seaduse vastu.

"O kohustus! Sina ülim, suur sõna, sina ei sisalda midagi niisugust, mis meeldib, mis paitab meie tundeid, waid sa nõuad alistumist, sina ei lausu ähwardusi, mis kergitaks meie waimus mõningaid kalduwusi, ega ärata kartust, et panna liikuma meie tahte; sa sead üles ainult seaduse, mis ise leiab juurepääsu meie waimusse ja mis ise vastu tahtmist nõuab austust". Siit tuletab Kant tahte wabaduse ja inimväärtuse, siit tuletab ta ka surematuse ja Jumaluse postulaatid.

Kanti õpetuse puuduseks loetakse wastolu tunnetega ja kategoorilise imperatiive formaalset iseloomu.

GUYAU (loe: Güijoo) OPETUS

Guyau eitab, et ilmal ja elul oleks mingi-eesmärk, ka eitab ta, et meil peaks olema mingi-usutaw kategooriline kõlblusseadus.

Tema arwates pole olemas ei seaduseandjaid ega antud seadusi, iga inimest juhiwad ja peawad juhtuma elu enese kõige sügawamad seadused. Neid seadusi peab uurima teadus, lähtudes elu faktidest; positiivne teadus peab andma inimsoole elu printsiibid, milledel oleks tähtsus kogu inimsoo kohta. Missugusesse punkti sihib alati inimsugu, missugune on olewuste üldiste pingutuste keskpunkt, millele on koon-
dunud ilma üle walitsewa juhuse löögid - see ongi elu sihiks, ülimaks hüweks. Guyau ise leiab,

et iga olewus esimese eokese liigutusest emaihus kuni wanakese wiimase krambini soowib elu, püüab tedd hoida ja paljundada. Siit tuletab Guyau eetilise algprintsiiibina reegli: ära lakka tõstmast oma elu intensiivsust. Muidu käsib Guyau kaia positiivse teaduse näpunäidete järgi. Kus aga wõimatu on moraali kindel loogiline õigustus, peab algama spekulatiivne mõtiskelu. "Sel juhusel, ütleb Guyau ei wõi ma teile midagi käsikwat kohustuse nimel ette kirjutada, siin ei ole enam ei kohustust ega sanktsiooni; wõtke arwesse omad kõige sügawamad sümpaatiad, omad kõige normaalsemad ja inimlikumad antipaatiad; looge enestele selle järele metafüüsilised hüpoteesid asjade olust, olewuste saatusest ja teie enese omadest; algades sest punktist olete oma "self gouvernement'i hooleks jäetud.

Eitades imperatiivset kõlbluskohustust, eitab Guyau ka kõlblist sanktsiooni tasu näol heade tegude eest. Ta ütleb sarnast tasumist ei ole ei siin ega teises ilmas ja teda polegi waja, wooruslikult ei elata mitte tasu pärast, kes ainult tasu lootuses head teeks, see pole kellegi woorusline isik. Tasu - sanktsiooni - aset täidawad meis pesitsewad jõud, nagu tahte wiljakus riisiko himu j.t.

NIETZSCHE IMMORALISM.

Saksa filosoof Nietzschet ei rahulda ükski eelpool esitatud moraalsetest süsteemidest. Ta leiab et ükski neist ei pane weenduma, et tema poolt esitatud eetiline printsii on tõesti kõige parem, annab resultaadis just soowitawa pildi. Wastuoksa ta püüab tõendada, et iga mainitud printsii annab resultaadis just ebasoowitawa perspektiivi, wiia tagasiliikumisele, kõdunemisele, wäljasuremisele. Kui nüüd Nietzschelt küsida: "kus on siis tõeline elu õpetaja, siis

leiame talt niisuguse wastuse: " ükski ei tohi hakata minu seaduseandjaks ja miski ei tohi piirata minu wabadust: kõik on lubatud, midagi pole lubamatu. Indiwiid on miski kordumatu, ainum, pole olemas ei ühesuguseid olukordi, ei ühesuguseid tegewusi, ja ei wõi olla ühesuguseid nõudmisi. Seepärast ei wõi ükski öieti määrata, kuidas oleks mull tõepoolest parem teotse- da, kõik retseptid puutuwad waewalt minusse, igaüks, kes prätendeerib teadmise peale, mis on minule kõige parem antud juhul - on petis ja mind üldisesse seisukorda asetaja - minu tapja. Tänane " mina " ei ole eilne mina; minu " mina " ei ole sinu " mina ", olud muutuwad alati; seepärast wõib soowitawaks juhiks, tõsiseks kõlblusope- tajaks olla ainult see, kes räägiks igale üksi- kule indiwiidile, kuidas peab ta tegema igal üksikul juhul. Seda funktsiooni ei saa täita üldine seaduseandja, kuiwõrd üldised eeskirjad ja kõik üldine on lubamatu; selleks wõib olla igale indiwiidile ainult tema isedus, olu see, mis sünnitab ta suure mõistuse. Niiwisi eitades üliisikulistest kohustustest wõimalust, Nietzsche on immoralist - moraali eitaja, kuiwõrd meie moraali, moraali normideks ja seadusteks peame hindamisi, wäiteid ja ot- susi, millel on wäärtus üle - individuaalne, üle- isiklik. Omalt poolt Nietzsche püstitab uue ko- hustuse endiste asemele - kohustuse iseenesele luua eesmärk, milleks? Nietzsche ideaaliks on, et iga inimene oleks iseeneseks, iseseiswaks, enesemäärawaks olewuseks, kõigi eesmärkide ase- mele asetab ta ühe eesmärgi " luua " s.o. eitada ja jaatada ning nõnda ennast " wõita ", igawesti " ületada ", jatkates inimkonna ewalutsiooni. Nii- sugune on selle immoralisti moraal.

IDEALISTLINE EETIKA.

Idealistline eetika tüübilisteks esinda-

jateks on Paulsen ja Wundt.

Iseloomustavaks idealistlisele eetikale on sihipärasuse tunnustamine kosmose elus, et iga olewus, nende hulgas ka inimene, omab kindla ülesande ilmas, mille ta täitma peab.

Paulseni järele inimese elu ülesanne seisab selles, et oma waimsed wõimed wiia nende arenemises kõrgema täiuseni. Inimene peab saawutama oma elule objektiivse sisu. Ulim elu on too kus inimwaim oma wõimetes täptleb täieliku arenemise, mis awaldub mõtlemises, loomingu ja tegudes. Sotsiaalses elus wooruseks oleksid teod mis soodustawad elu hoidu ja arengut ning pahedeks, mis tekitabwad häwinemise. Mida suuremad on üksiku isiku teened seltskonna, rahwa heaks, seda suurem on tema ajalooline tähtsus. Sellest kõrgemal seisawad teened inimese ja veel kõrgemal teened kogu ilma hääkäiguks. Wundti järele elu sihiks ei saa pidada õnne, kui subjektiivset olengut, waid midagi objektiivset, see oleks wiimsete wäärtuste taotlemist ja loomingu. Ulim moraalne wäärtus on tah-tejagamisel - solidaarsusel, sest sel teel just saawutatakse suurim hulk waimseid wäärtusi.

KÕLBLUS JA USK.

Küsimus seisab selles, kas kõlblus ja usk on isekeskis paratamatu seotud wõi ei. Heites pilku minewikku, leiame seal mitmesugused wastsed. Nii Juuda rahwal Moosese seadustes on religioon ja moraal ühte sulanud, kõik, mis Jehoowalt, on püha ja hää; kõlwatu ja patune on peaaegu ühtuwad mõisted. Sama leiame Kristlaste ja muhameedlaste, ka Roomas, Greekas, Persias, Indias, Meksikos. Fetischism ja shaminism selle wastu ei tee kõlblusega üldse tegemist.

Miks kõlblus sai usulise sanktsiooni? Põhjusteks on arwatawasti see asjaolu, et nad samaselt nõuawad inimeselt enesetaltsutamist. Pealegi wõrsuwad moraal ja religioon samast tahte igatsusest täiuse järele: mis moraalis esineb nõudena, esineb usus realiseerituna. Usk toetab moraali nõudeid ja eriti sellega, et ustakse surematusse ja esinemisse Jumala kohtu ette.

Kuidas siis on? Kas on usk ja kõlblis paratamatu seotud? Usklik - kõlblik ja umbusklik - kõlwatud? Igatahes mitte. Meil on küll fakte, et inimene on väga religioosne, aga elab äärmiselt kõlwatud elu, sellewastu paljud wooruslikud inimesed on religiooni suhtes kaunis leiged. Kõige selle juures peame siiski tunnustama, et ilmawaade ja eluwaade on tihedalt üksteisega seotud ja üksteisest tingitud ning sellepärast teatud side kõlbluse ja usu wahel täitsa loomulik ja soowitaw.

ISIKLISED KOHUSTUSED JA WOORUSED.

Isikliste kohustuste hulka kuuluks kõige pealt hoolitsemine oma waimu ja keha terwise eest, mis Roomlased nii tabawalt väljendasid nõudes: Mens sana in corpore sana (terwe waim terwas kehas). Siis kuuluks siia nõue, et inimene peaks pidama mõõtu oma tarbete rahuldamises. Modus in rebus (mõõt igas asjas). Ei tohi ühegi tarbe rahuldamist omale sihiiks wõtta, nii söö et elada, aga mitte ela, et süüa! Edasi, igäiks peab walima omale elukutse waimuannete kohaselt ning sellepärast hoolsasti õppima ennast tundma. Ka peab inimene hoolitsema, et ta lugupidamist enese wastu ei kaotaks. Sisemine rahu, harmoonia walitsegu isikus, kuid ei tohi puududa ka eneseaerwustus. Wiimaks tuleb hoolitseda, et iga asi oleks omal ajal ja omal kohal igas eas on omad nõuded ja ülesanded.

PEREKONDLISED KOHUSTUSED.

Perekondlise elu aluseks on sooinstinkt, mis avaldub seksuaalsetes ihades ja tunnetes.

Sooinstinkti mõju on väga tugev, sageli türannililine. Filosoof Schopenhauer tähendab, et armastus ja nälga olla kõige suuremad ajurid, on kõige enam sünnitanud inimestele muret ja rõõmu.

Seksuaalsed ihad ja tunded tähtsavad sõrdelemisi vana. Normaalse kõik oleks järgmine: kuni 6 a. laps on sugulises mõttes neutraalne, ei märka ega pea märkama oma sugulist erinevust; 6 a. peale hakkavad poisid endid eraldama tütarlastest, jagunedes kui kahte laagrisse, ühtlasi tähtsaks esimene õrn romantika, mis avaldub kas meelitusete tegemises, või nokkimises, millega püütakse vastaspoole tähelepanu endale tõmmata, nii kestab kuni murdeani; peale sugulise küpsemise, 14 - 15a., tähtsavad juba intensiivsemad ihad, alguses ollakse armunud üldse teise soosse, hiljem aga otsitakse omale kindlat armastuse objekti, mille lõppsihiks on seksuaalsete ihade normaalse rahuldamine, teiste sõnadega abielu.

Perekondlise õnne aluseks on armastus mehe ja naise vahel, mis ei tugene üksnes seksuaalsetele ihadele, vaid kus seksuaalsetele tunnetele lisandub hulk teisi tundeid, nagu: üksteise austamine, üksteise ülistamine, vastastikune sümpaatia, tänutunne, rõõmude ja kõlbuste jagamine jne.

Perekondlise elu wili on ühine kodu ja lapsed, ilma selleta tundub abielu mõttetu olewat.

Perekondlise elu wõluwus seisab neis tuhandeis mõnusais elamises, mis normaalne pere pakub abikaasade armastuse, oma kodu tunde ja laste armastuse näol.

PEREKONDLISED KOHUSTUSED.

Kõige tähtsamaks kohuseks on hoolitseda selle eest, et suguorganid terwed oleksid.

Siis peetagu meeles, et suguline ühendus tohib sündida ainult abielus ja armastuses.

Ka tuleb seksuaalsete ihade rahuldamisel möötu pidada, kuna seksuaalne liialdus kurnab närwikawa ja võib kergesti närwirikked kaastuua, eriti seksudalne elu mitte küllalt kiipses eas. Wastupidi hoidumine seksuaalsest elust nooremös eas mõjub waga hästi kui füüsilisele, nii ka psüühilisele arenemisele.

Kuna seksuaalsed haigused ja anomaalsused inimsoo hirmsamaks nuhtluseks on, tuleb neist igati hoiduda, sest nad rööwiwad parat amata perekondlise õnne ja osutuwad hauakaewajaiks järeltulewale soole.

Pereisa kohus on hoolitseda, et pere oma elu nõudeid suudaks küllaldaselt rahuldada: teenida raha, koguda wara ja ühtlasi hoolitseda et rajas röömus meel walitseks.

Pereema kohus on teha kodu mugawaks, olla mehele abiks ja kaaslaseks (abikaasa), ning kanda elu edasi - sünnitada ja kasvatada lapsi.

Laste kohus on olla wanematele röömuks ja abiks.

ÜHISKONDLISED WOORUSED.

Juba wanas Greekas filosoof Aristoteles tähendas, et inimene on "Asoon politikon - seltskondline olewus" tahtes sellega öelda, et inimene üksi ei mõistaks ega suudaks elada. Seda mõtet on wiimasel ajal eriti arendanud prof. Natorp. Wiimane ütub, et kogu kultuuriline liikumine sünnib tänu just ühiselule, ühistegewusele, kuna uus mõte tekitab harilikult mõtete öörumisest, nagu soojus ja sode öörumisest wiwad tekkida. Pealegi on meil ein nii korraldatus, et meie üks teist hästi wajame, nii näiteks ei saa põllumees läbi ilma sahata, sahke walmistab sepp, aga sepal on selleks waja raude, sütt, lõotsa, mida walmistawad jälle teised isikud ja nii lõpmatuseni. Seal kus elu seisab kõrgemal astmel, on järjest suurem diffirentseerumine

ja spetsialiseerumine. Elada Robinsonina üksikult, isoleeritult meie ei suudaks, ega sooviks sealjuures meie langeks paratamata endisse metsikusse seisukorda.

Kui nüüd heita pilk käesolewa aja elule, siis näeme igal pool elu korraldust ühistöö põhimõttel: seltsid, ühingud, liidud ja liitude liidud. Arusaamine ühistöö kasuks nagu näha järjest lewineb.

Kui üksik isik nii suurelt oleneb ühiskonnast ja nii palju temale mõlgneb, siis tekitab tahtmata küsimus, millised kohustused on isikul ühiskonna vastu, millised on ühiskondlised woorused? /ellele mõiksimine wastata lühikese lausega: "Soodustada ühiskondlise elu arengut". Wiimast teeme 1) sel teel, et elame kaasa tessele ühiskonna liikmeile: püüame neist arusaada, austama nende isikut, jagame teiste rõõmu ja kurbust ning 2) püüame kaasa aidata, kaasa töötada, katsume kokkukõlastada omi huwisid, hoidume kokkupõrgetest ja surume maha endise kadeduse.

RIIKEIS RAHWUSLIKUD WOORUSED.

Inimesed wõrsudes ühest soost, elades üheskoos, jagades pikemat aega ühist saatust just kui sulawad üheks üksuseks - rahwaks. Kui nüüd rahwas enese iseolemise teadwusele jõuab, siis tekitab tal soov ka enese saatuse määrajaks, suveräänsiks saada, ning omada territooriumi, kus tema tahe eestkätt maksew oleks, ühe sõnaga, rahwas soovib riigiks saada. Seda teed on liikunud iga rahwa elukäik, ta on loomulik ja normaalne. Saades üheks üksuseks, rahwas - riik, omandab ka terwiku, iseduse jooned, nii ilmub rahwa waim, rahwa loomine, rahwa unistused, rahwa enesetunne, rahwa uhkus jne. Rahwas tahab elada, oma elu kindlustada laiendada, rikastuda, rahwas rõõmustab oma edu üle ja kardab saatuse eest, wadjaduse puhul rahwas kaitseb oma iseolemist ja wara waenlaste vastu, olwab rahwastunne, mis tõukab igat rahwaliiget rahwuslistele

rahvuslastele rõõmudele ja kurbustele kaasatund-
ma ja rahvuslastest ettevõtetest osa võtma. See
tunne paisub järjest muutudes riiklik-rahvusli-
seks kohuse tundeks, mis mõningatel rahvaliik-
meil osutub nii tugewaks, et nad on valmis rahwa hea-
ks ohwerdama isegi oma elu, hüüdes ühes Roomlastega
duece est pro patria more-magus on isamaa eest sur-
ra. Leidub aga ka isikuid, kel rahvustunne on väga
nõrk, nii et nad vähenatki ohvreid ei taha tuua
riigile-rahwale, nad tahavad ainult saada, aga mitte
anda, ja kui see nii ei lähe, siis kirutakse kõiki
ning ollakse valmis rahwa waenlaste poole üleminema.
Sarnaseid isikuid on ikka põlatud ja vihatud, kui
jooksikuid, äraandjaid. Waenlased neid küll kasu-
tawad, kuid ialgi ei salli ega austa.

Wiimasel ajal on waga energiliselt hakatud pro-
pogandeerima mõtet, et rahvustunne on eitaw nähtus
meie peame olema mitte natsionalistid, waid inter-
natsionalistid, elama üleilmlises waenluses, aga mit-
te oma rahwa saatuse eest hoolitsema, kuna wiimane
wiib rahwad weristele kokkupõrgetele sõdade näol.
Sellele peab wastama, et sõdade põhjus ei peitu mit-
te rahvustundes, natsionaalses kohuse tundes, waid
huwide kokkupõrkes, sümpaatia ja solidaarsuse nõr-
kuses. Seepärast sõdade eitamine ei nõua sugugi rah-
vustunde eitamist, waid suured natsionalistid wõi-
wad nagu elu ja ajalugu näitab, sageli kõige suure-
mad ja südamlikumad sõbrad olla. Sõdade hädaohust
suudab meid päästa waid Rahwasteliit, aga mitte in-
ternatsionalism, mida propogandeeriwad eriti hool-
sasti Wene kommunistid

Rahvustunne on ja jääb suureks teguriks kui
rahwa iseolemise kaitsel, nii ka kultuuri warade loo-
mingul. Rahvustunne nõuab meilt küll ohvreid, kuid
annab ka sügawamaid elamusi, sünnitab küll wahel
muret ja hirmu, ent täidab ka rõõmu ja waimustu-
sega. Seepärast peame püüdma selle poole, et natsi-
onaalne kohustusetunne muutuks tugewaks igal koda-
nikul, sünnitaks igas meist isiksuse kandwama osa.